

АМА ДА ААСПЫТЫН ИННИГЭР

— Оо. дьэ, ама да ааспытын иннигэр, билигин санаан көрдөххө, ынырыктаах сэрии этэ. Оннооҕор билигин да, төһө да үйэ анара аастар, ардыгар түүлбэр киирэн утуйар уубун көтүтэр. Ониук ыар дьылҕа оҕолорбутун, сиэннэрбитин таарыйбата буоллар! — диир Хабырыыс оҕонньор.

Эверстов Гаврил Иванович 1916 с. тохсунньу 14 к. Нам улуһун Көдөһү нэһилиэгэр (билингитэ Манан пордун сирэ) Бардыалаах сайылыгын үөһэ өттүнээҕи алааска орто бааһынай кэргэннэ төрөөбүтэ, Бииргэ төрөөбүт төрдүө этилэр. Аҕалара Иван Андреевич, ийэлэрэ Аша Афанасьевна сүөһү ииттэн, отгоон-мастаан, буруо таһаарынан бэйэлэрин бэйэлэрэ көрүнэн олорбуттара. Гражданский сэрии саҕана ким да диэки буолбатахтара. Сэбиэскэй былаас буолбутун кэннэ сир үллэһингэ ыытыллар, бастакы табаарыстыбалар, онтон артыаллар тэриллэллэр. Уйбааннаах Ааныс чугас ыалларын, аймахтарын кытары сүбэлэһэн эмиэ артыал тэринэллэр, «Пушкин» диэн ааттыыллар. Кинилэр онно аҕыйах ынах, сылгы сүөһүнү уонна сирдэрин холбууллар.

Олорор сирдэриттэн оскуола ыраах буолан уонна бэйэлэрэ да оҕолорун соччо-бачча үөрэттэрэр санаалара суох буолан, хайаларын да үөрэттэрбэтэхтэрэ. Онон Хабырыыс атырдьахкыраабыл угун кыайа тутар буолуоҕуттан колхозка үлэлээбитэ. Кэлин ликбезкэ аҕыйах күнтэ үөрэнэн көрбүтэ да, нэһиилэ үс буукубанан илии эрэ батпыыр кыахтаммыта.

25-тэн ыла саамай ыарахан кураан, от-мас тийбэт кэмигэр үүт табаарынай ферматын, сылгы ферматын сэбиэдиссэйдэринэн үлэлээбитэ. 1937 с. ыанньыксыт Матрена Алексеева диэн кыыстыын холбоһон буруо таһаарбыттара. Хабырыыс, үөрэҕэ да суох буоллар, сахалыы өйүнэн уонна үлэҕэ үөрүйэҕинэн салайар үлэҕэ уһуйулан испитэ.

1940-41 сыллардаах ыарахан кыстыгы туораан, сүөһүлэрин мэччирэнгэ үктэннэрэн үөрэн-көтөн ыһыахтаан баран, кэлэр кыстыкка бэлэмнэнэн оттоору сырыттахарына куораттан кэлэ сылдьар дьон уонна оройуон бэрэстэбиитэллэрэ немецкий фашистар Сэбиэскэй Союзка соһуччу сэриинэн түспүттэрин иһитиннэрбиттэрэ.

1941 с. атырдьах ыйын 5 к. сэттэ киһиэхэ сэриигэ барар бэбиэскэ кэлбитэ. Оччолорго «Пушкин» колхоз 30-ча эрэ үлэһиттээх этэ. Гаврил Эверстов, Роман

Гаврильевич Эверстов, Дмитрий Дмитриевич Черноградский, С.И. Ядреев, Посельский уонна Сухоев диэн уолаттар суһал үлүгэрдик хомунан бүрүөһүннээх массыынанан куораттаабыттара. Роман Гаврильевич Эверстовы комиссия хаалларарга быһаарбытын: «Ийэ дойдубун көмүскүү хайаан да барабын, убайдарбыттан хаалбаппын», — диэн тылланан күүһүнэн барсыбыта.

— Комиссия кэнниттэн барыбытын борохуокка олордон өрүс баһыгар тиэрпиттэрэ, онтон массыыналарынан тимир суол станциятыгар тиэрдэн вагоннарга симэннэр Читаҕа атаарбыттара. Онно ый курдук сүүрдэн көтүтэн үөрэппиттэрэ. Үксүгэр хара сарсыардаттан киэһэ хойукка диэри муустаах, тымныы баҕайы ууттан болуот бэрэбинэтин хостотоллоро. Сорохторбут тымныйан ыалдыбыттара. Хата, биһиги син тулуйбуппут. Онтон барыбытын иккис Читаҕа аҕалан Монголияҕа атаарбыттара. Биһигиттэн И.А. Эверстов, С.И. Ядреев, М. Ядреев Читаттан ыла арахсан туспа барбыттара. Мин, Сухоев, Посельский, Эверстов Р.Г. уонна Черноградский Д.Д. Монголияҕа диэри бииргэ тийбиһиппит. Онтон Черноградский атын сиргэ барбыта. Р.Г. Эверстов үлэ фронугар хаалбыт этэ. Кэлин ыалдьан өлбүтүн истибитим.

Барыбытыгар саа-саадах туттаран баран сэриилэһэр фронтта барабыт диэн поездка олортулар. Ханна эрэ аҕалан «кэлигит, түһүн!» диэтилэр. Түһээт даҕаны элбэх баҕайы олох санардыы өлбүт дьонно кэтиллэ түстүбүт. Наһаа соһуйдубут да, куттанныбыт да. Ынырык көстүү! Биһиги кэлиэхпит эрэ иннинэ аҕай өстөөх самолеттара кэлэн үнтү буомбалаан барбыттар.

Салгыы сатыы айаннаатыбыт. Сороҕор ханна эрэ ойуурдаах сиргэ хонорбут. Миигин сотору-сотору харабылга туруораллара. Үөрэбэ суох, нууччалыы билбэт буоламмын, ханна үүрэллэр да баран иһэбин. Сахаттан соҕотохпун кэлин өйдөөбүтүм. Ручной пулемекка анаммытым.

Биирдэ, сирин аатын чуолкай билбэтим, Кировской-Вологодской уобаластар икки ардыларыгар эбитэ буолуо, улахан ыгыалаһыы буолла. Тыас ньиргийэн олорор. Аттыбар улахан дэлби тэбииттэн контузияланан Кировской госпиталыгар икки ый эмтэнэн баран полкабар төннөн эмиэ сэриигэ киирбигим. Полкабыт Кострома-Рыбинский Ленинградский фронту туһаайан иһэр эбит. Дьонум кэпсэтэллэриттэн иһиттэххэ (кэлин, бэрт эрэйинэн нууччалыы кыратык өйдүүр, балкыһан кэпсэтэр буолтум ээ). Аара хас да умайа турар кыра дэриэбинэлэри, кыра куораттары аттынан ытыалаһа-ыгыалаһа ааһарбыт. Бу охсуһан айаннаан, сордонон, ардыгар улахан ытыалаһыыга, төгүрүктээһинтэ да түбэһэ сылдыар быһыылаах этибиг. Ленинград хайысхатынан киирэн истэхпитинэ сынньалан кэмигэр Сталин бирикээһин аахпыттара уонна биир командирбыгын (аагын-суолун, чыынын плох өйдөөбөтүм) немецтэргэ таннарбыккын диэн строй иннигэр таһааран ытан кэбиспиттэрэ. Ити 1942 сыл бутүүтүн диэки быһыылааҕа. Ленинград аттыгар кимэн кириигэ биһиги дьоммут «Катюшаларынан» ытыалаан ыйылаттылар, өстөөх окуопатын быраҕа-быраҕа куот да куот буолла.

Немептэр самолеттара сороѳор төбөбүт оройунан ааһан иһэн ытыалаан субуруталлар, буомбалаан лигийэллэр. Абаккабар, окуопабар сытан эрэн бинтиэкэнэнкуерэтэныгыалыбын. Икки самолет сууллубугун илэ харахпынан көрбүтүм. Ол сыптахпына сиспэр туох эрэ ибир гыннарда, анар илиим аһый гынна да өйбүн сүтэрэн кэбистим. Аттыбар буомба туһэн эстиитигэр оскуолкалара кэлэн туспутгэр эбит. Рыбинскай куорат госпиталыгар аҕаланнар ус ый эмтэммитим. 1942 сыл бүтүүтүгэр ус тегул «демобилизациялаат, дойдубар ыытын» диэн быраастарбынан чиэрэс суруттаран чааспар сайабылыанна ыппытым. Быраастарым утуелэринэн дойдубар уопускаҕа ыппыттара. Онтукам болдьоѳо Дьокуускайга кэлээппин кытта бутатута. Хата уобаластааѳы военкомат дойдубар Намна ыппттыта.

1943 сыл сатгатыгар биһиги «Пушкин» колхозпутун Үөдэй нэһилиэгинээѳи Буденнай аатынан колхозка холбообуттара. Онно председателинэн Иван Николаевич Ядреев (Буллуку) улэлиирэ. Миигин председатели солбуйааччынан талбытара, — диэн кэпсиир

Гаврил Иванович. 1943 с. оччолорго Нам оройуонун сэбиэтин председателэ Аргунов Алексей Иванович туруорсуутунан фронтовик Эверстов Гаврил Иванович II Үөдэй нэһилиэгин сэбиэтин председателинэн талыллыбыта.

Гаврил Иванович 1945 с. коммунистической партия чилиэнинэн киирэр. Бэйэтэ этэринэн:

— Партияҕа ким да агитацията суох, бэйэм сахалыы сыаналааһыммынан, бу боростуой дьон олоѳун тупсарыыга учугэй ыралаах тэрилтэ эбит диэн киирбитим.

Сотору Үөдэй олохтоохторо кинини оройуон сэбиэтигэр депутатынан талбытара. Уонча сыл сэбиэт председателин солбуйааччынан, партийнай тэрилтэ секретарынан улэлээбитэ.

Үөрөѳү да суох буоллар, сахалыы өйүнэн тэрийэр-салайар дьоѳурун балачча толору туһанан нэһилиэк ол сыллардаах былааннара, соруудахтара туолуутугар угус кылаатын киллэрбитэ. Оччолорго дьон үлэѳү актыыбынаһа, дьоллоох олоххо тардыһыыта улахан этэ. Гаврил Иванович ити өрө күүрүүнү табатык туһанар тэрийээччинэн биллибитэ. Ол да иһин Саха АССР үбүн министерствотын, партия райкомун, райсовет исполкомун, «Нам» совхоздирекциятын бочуотунай грамоталарынан хаста да бэлиэтэммитэ. Аҕа дойдуну көмүскүүр сэрии хонуутугар сылдьан хорсун быһыытын иһин Албан Аат III степеннээх уордьанынан, 4 мэтээлинэн наҕараадаламмыта. 1971 сыллаахха пенсияҕа тахсыар диэри колхозка, онтон «Нам» совхозка ис сүрэѳиттэн бэриниилээхтик араас үлэлэргэ улэлээбитэ. Пенсияҕа тахсан да баран таах олорботоѳо. Нэһилиэгин 49 общественной, производственной үлэтигэр күүһэ кыайарынан өрүү көмөлөһөр, сүбэ-өйөбүл буолар. Гаврил Ивановичтаах сэрии кэнниттэн өссө 5 оѳоломмуттара. Ол гынан баран үс уола хомолтолоохтук ууга өлбүтэ. Сылгыһыттыы сылдьар улахан уол соһуччу

өлбүтүтгэн оѳустаран, бииргэ кырдыбыт доѳоро — кэргэнэ Матрена Ивановна 1982 с. өлбүтэ.

Билигин Гаврил Ианович 4 кыыс оѳолоох. Ксения Үөдэй балыыһатыгар сиэстэрэлиир, орто кыыс 1 атыана Намга парикмахердыыр, кыра кыыс Мотя Үөдэйгэ фельдшердиир. Хабырыыс 22 сиэннээх, 20-чэ хос сиэннээх. Оѳонньор аатын ааттатар, олоѳун салгыыр элбэх ыччаттардаах. Быйыл 78 сааһын туолла, өйө-санаата чаѳылхай, хараѳынан эрэ мөлтөөтө уонна сэриигэ ылбыт баастара нүөлүйэллэр.

Тапталлаах Ийэ дойдутун ынырыктаах өстөөхтөн көмүскээбит, өр сыллаах энкилэ суох үлэтинэн тутуспут дьоллоох олоѳун үйэ анардаах үбүлүөйүн этэнтгэ үөрэ-көтө көрсөргө бигэ эрэллээх.

Оѳонньор бииртэн дыксинэр:

— Бу телевизор диэн тэрил баар. Биир өттүнэн ыллахха — улахан сайдыы, дьиэѳэ олорон эрэн туох баар ыраах да, чугас да сонуну, киинэни, көрү-нары истэ-билэ олороѳун. Бу үчүгэй. Иккис өттүннэн ыллахха, немец фашистарыттан да, Америка, НАТО да буомбаларыттан аһара кутталлаах. Сарсыардаттан кизэһэннэ диэри, оннооѳор түүннэри, наар өлөрсүүнү, охсуһууну, күүһүлээһини, урууну-талааһыны, албыннааһыны сүүлүктээһини көрдөрөллөр. Ону кыра оѳотуттан саѳалаан кырдыан эрэр да, саастаах да дьон өйдөрүгэр-төбөлөрүгэр сүллүгэстээ да сүллүгэстээ буолаллар. Бу иэдээни онордо, олохпут силиһин кэрбээтэ, инники көлүөнэни эһэр сыаллаах быһыылаах! Республикалар, улуустар салалталара бу биэриилэри бэрээдэктиир көдүүстээх дьаһаллары толкуйдуулара уолдыаста. Саатар бу улуус телевидениетэ программатыттан «Видео» диэн ааттанар биэриитин атын, күннээѳи олоххо сыһыаннаах биэриилэринэн солбуйара буоллар, — диэн.

Ити Хабырыыс эрэ оѳонньор дыксиниитэ буолбатах. Элбэхоѳолоох, сиэннэрдээх эһэлэр, эбэлэр, ийэлэр, аѳалар үксүлэрэ дыксинэллэр, буруйу оноруу элбээһинин итини кытта сибээстииллэр. Улуустааѳы сэрии уонна үлэ ветераннарын сэбиэтэ элбэх бааһырыылаах, хараѳынан мөлтөөбүт, хаанын тоѳон Ийэ дойдутун көмүскэспит киһиэхэ олоѳун тиһэх күннэригэр сынньаланнык олордун диэн сотору бүтээри турар дьиэттэн толору хааччылыылаах квартираны биэрэргэ быһаарда.

Гаврил Ианович, эйиэхэ уһун дьоллоох олоѳу, оѳолоргор, сиэннэргэр, хос сиэннэргэр бары үчүгэйи, кэрэни баѳарабыт.